

MAGYARUL A KULTURÁLIS HATALOMRÓL

A hatalom útjai közül többnyire a közvetlen fegyveres erővel vagy fenyegetéssel megszerzettet (forradalom, államcsíny, megszállás esetében) és a választások révén, demokratikus felhatalmazással kapottat szokták elkülöníteni, esetleg közéleti befolyásra oda-vissza konvertálható gazdasági vagy rejtetten érvényesülő informális-indirekt hatalmat azonosítanak. A szimbolikus hatalom és az államhatalom nyílt összecsapásának – melyet szó szerint a lelkek fölötti szuverenitásért folytattak – közismert példája a protestáns porosz elit vezetésével egyesülő Német Császárság és a római katolikus Szentszék közötti 1872–78-as kultúrharc (*Kulturkampf*). Már ekkor tapasztalható volt, hogy a kultúra és annak közvetítő csatornáinak (egyház, könyvkiadás, művészetek, oktatás, tájékoztatás) ellenőrzése végső soron hatalmi kérdés, amelynek létezik állami és az idők előrehaladtával egy ennél hatékonyabb civil társadalmi része. A kulturális hatalmat magyar nyelven tárgyaló műveket veszünk sorra a következő oldalakon.

KORNIS GYULA KULTÚRPOLITIKAI MŰVEI

Kornis Gyula (1885–1958) piarista szerzetes, kultúrpolitikus filozófiáját nagymértékben meghatározta az I. világháború embertelenségének, mindent roncsoló erejének tapasztalata, továbbá a háborút követő, nemzeti tragédiaként megélt trianoni békeszerződés. E 20. századi események egyrészt megrázó módon érintették őt, másrészt érdeklődését, filozófiai tevékenységét és célkitűzéseit döntő módon terelték annak a jellegzetes kultúrfilozófiának az irányába, amely aztán pályafutása egészében jelen volt. Gondolkodására nagy hatást gyakorolt az az objektív idealizmus, amely a relativizmussal szemben helytállásra képes etikát, értékelméletet, kultúrfilozófiát és kultúrpolitikát alapozta meg bölcséletében.

Kornis Gyula egyik megállapítása szerint „a filozófus természetszerűleg alakul át kultúrpolitikussá és pedagógussá” (*Kultúra és politika*. 1928), s e kijelentésnek megfelelően egyre aktívabban kapcsolódott be politikai és oktatásügyi feladatokba. 1921-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsadó szervének tagja volt, 1927 és 1931 között Klebelsberg Kunó államtitkáráként a középiskolai ügyekért felelt, 1942–44 között a felsőház tagjaként tevékenykedett.

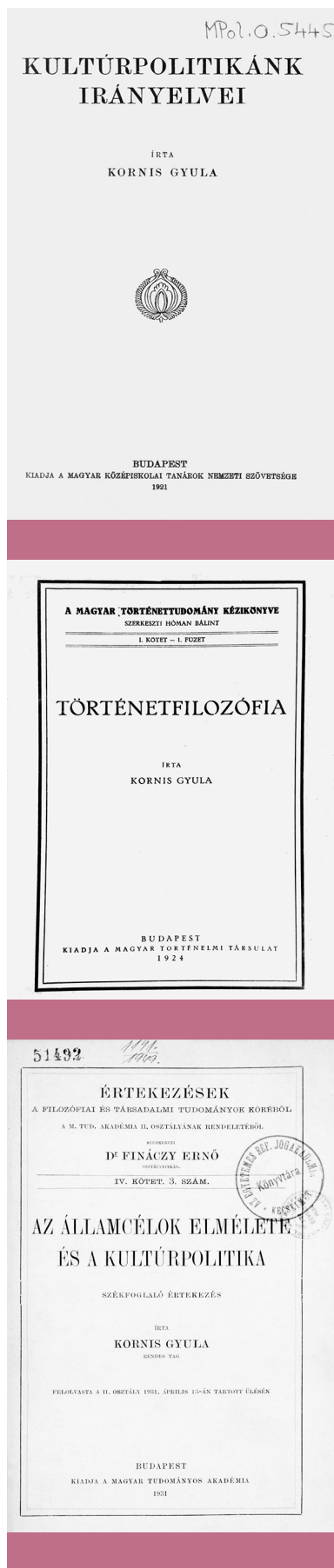
Magyarországon az 1924. évi XI. törvénycikk szabályozta a fiú középiskolákat, az 1926. évi XXIV. törvénycikk pedig a lányok középiskoláira vonatkozó reformtörvényeket rögzítette, mely törvények kidolgozásában komoly mértékben vett részt Kornis. E reformok szükségesnek mutatkoztak azért is, mert a gimnáziumok nagy számát csökkenteni kellett a reáliskolák, a mezőgazdasági és ipari szakiskolák javára. A nemzet szükségleteinek tükrében háromtagú iskolarendszer kialakítása volt szükséges. Kornis Gyula szerint az alsó réteg számára a szükséges ismereteket a hatosztályos népiskola adja meg. Erre épülnek az alsófokú szakiskolák (iparos, kereskedőtanonc és földművesiskolák).

A középső réteg tagjainak a népiskolai tananyaghoz mérten több ismeretet biztosítanak a polgári iskolák, amelyekre a korábban nem létezett négyévfolyamos középfokú szakiskolák épültek fel: a mezőgazdasági, az ipari, a kereskedelmi és a tanítóképző szakiskolák. Végül a felső réteg, a leendő tudósok, művészek, főhivatalnokok, tanárok, nagybirtokosok, nagyiparosok és nagykereskedők számára az egyetem és a felsőfokú szakiskolák voltak hivatottak a szükséges tudást megadni. Az iskolareformok végrehajtásának fontos okai között ott szerepelt Kornis azon észrevétele is, amely szerint bár az ország mezőgazdasági jellegű, ennek ellenére a mezőgazdasági szakemberek képzése óriási elmaradást mutatott.

Kornis Gyula kultúrpolitikai tevékenységei és elvei mögött jól átgondolt, etikával, értékkelméllettel, pedagógiával és államelmélettel egyaránt rendelkező kultúrfilozófia állt. A háború második évében jelent meg az az írása (*Tudomány és háború*, 1915), amelyben a tudományok és a háború összefüggésében a kultúrát úgy határozza meg, mint az alapértékek megvalósítására irányuló törekvések egészét. A kultúra négy jelentéssel bír: egyrészt értékfogalom, másrészt tevékenység, harmadsorban jelenti a kultúrára való fogékonyságot, illetve a kultúra végül megjelenhet mint produktum, mint az emberi munka eredménye, objektív gyümölcse.

Mint értékrendszer a *kultúra* az abszolút értékek rendszerét jelenti, mely az igazság, a jóság, a szépség és a vallási eszmények együttese – vélekedett. Az emberi személy fejlődése így azzal a mozgással esik egybe, amelyet az abszolút értékek felé tesz meg. Ezek az értékek úgy alakítják lényünket, hogy megakadályozzák a praktikus materializmusba és az anyagiak kultuszába való bele-süllyedést. A *kultúra* mint tevékenység azon lehetőségeknek és cselekvéseknek az előmozdítása, amely révén az abszolút értékek megvalósulhatnak. Így a jóság értékét az erkölcsös cselekvés jeleníti meg, az igazság értéke a tudományokban és a megismerésre törekvő ember tevékenységében tárul fel, a szépség eszménye pedig a művészetek által jelenik meg. E cselekvésekben konkrét emberek aktívak, akik feladatvégzéseikben egyértelműen „kultúrunkát” végeznek, hiszen tevékenységük kultúrjavakra irányul. A kultúrának mint tevékenységnek érthető módon a fogékonyság az előfeltétele. Kornis tisztában van azzal, hogy az emberek eltérő módon és eltérő fokban mutatnak fogékonyságot a kultúra különböző értékeivel szemben, s e fogékonyságok egyben meg is határozzák, hogy mivé válhat, kivé lehet a konkrét emberi személy. Mindenesetre éppen az a nevelés lesz a felelőse és vezérlője ezen személyi fogékonyságok kibontakoztatásának, amely egyszerre differenciáltan és eltérő célokra való alkalmasságukban látja a személyi különbségeket, s jól ismeri azokat az értékeket, ahová e személyi különbségek elvezetendők. A *kultúra* végezetül úgy definiálható, mint megvalósult produktum, az ember szellemi cselekvéseinek eredménye, amely szükségképpen történeti, hiszen eltérő korok és népek más-más eszményeket ápoltak tudományaikban, művészetükben, vallásukban.

A kultúrfilozófia Kornis Gyula gondolkodásában szükségszerűen alakul át kultúrpolitikába, hiszen az emberi hivatásnak az értékek megvalósításában történő megjelölése felveti a szellemi javak tervszerű megvalósításának és az állam vonatkozó szerepének a kérdését is. Hegellel egyetértve jelenti ki a magyar piarista, hogy az állam végső célja és lényege a szellemben és a kultúrában áll (*Az államcélok elmélete és a kultúrpolitika*, 1931). Az állam nemcsak pusztán jóléti, biztonsági állammá kell, hogy váljon, hanem kultúrállammá kell alakulnia. Ha az állam számára a közösség java és boldogulása a kulcskérdés, akkor a jóléti állam eszménye felé teszi meg lépéseit. A jóléti állam hiányossága azonban az, hogy

Kornis Gyula művei:
Kultúrpolitikánk irányelvei (1921),
Történetfilozófia (1924),
Az államcélok elmélete és a kultúrpolitika (1931)

az embert csak mint vegetatív-anyagi lényt látja maga előtt, s számára csak az organikus önfenntartást tűzi ki célként. Ha az állam célja a jog, ami az egyén szabadságát tartja legfontosabbnak, akkor jurisztikus szemléletű államról beszélünk. A jóléti és a jogállam ideáján túl azonban a kultúrállam valósága jelenik meg Kornis számára úgy, mint ami az értékek megvalósításának közegében az ember erkölcsi előrelépését, szellemi fejlődését is hatékonyan képes elősegíteni.

Természetesen figyelembe kell venni, hogy éppen a kultúra területén alkalmazhatja az állam a legkevésbé kényszerítő erejét. Fontos, Kornis szerint mérlegelendő kérdések például, hogy mit köteles és egyáltalán mit tehet az állam a kultúrának mint értékrendszernek a megvalósítására? Mik az állam kötelességei és jogai ezen a területen? Milyen határokig mehet el az állam, hiszen a polgárok különböző értékfelfogások körül csoportosulnak? Van-e ezen a területen egyáltalán kényszerítő ereje vagy inkább csak az ellentétek kiegyenlítésére kell törekednie? E kérdéseket a piarista szerzetes nem válaszolja meg konkrétan, azonban megállapít két axiómát, melyek az esetleges konkretizálásokban segítenek. Egyrészt „az abszolút értékek megvalósítást követelnek”. Másrészt amikor egyértelműnek tartjuk, hogy a „hatalom az állam fennmaradásának, önkifejtésének eszköze”, melynek alkalmazását a jog szabályozza, akkor azt is tudnunk kell, hogy a „szellem hatalom, de a hatalom nem szellem”.

A Kornis Gyula által megfogalmazott kultúrpolitika horizontján egyáltalán nem mellékes az ember nemzeti mivolta – ami ugyanis kívülről az állam, az belülről a nemzet. Az egyének mindig egy nagyobb lelki közösségen belül, a nemzetben belül élnek életüket, a nemzetek pedig a humanitás eszméje mentén alkotják együttesen az emberiséget. A nemzet elsősorban nem faji-biológiai közösséget jelent, hanem sokkal inkább történetileg lassan kialakult szellemi és kulturális közösséget, melyben az egyének hasonló „értékelő lelkiességgel”, hasonló értékelő érzülettel jellemezhetők. A nemzet fogalma így egyben homogén kultúrát is jelent. Az emberi kultúra ugyanis mindig valamely nemzeti kultúra formájában és tudatában fejlődik, s csak ezután szélesedik – főképpen racionális elemeiben – emberi kultúrává. A nemzet tehát kultúrnemzet Kornis számára, amely tartalmának hordozói többek között az irodalom, a sajátos nyelv, a jogrendszer és a művészet is.

Kornis kultúrpolitikájában alapelve végül az is, hogy a magyar államnak keresztény államnak kell lennie, ami természetesen nem az intézményességben merül ki, illetve nem is valamiféle teokráciát jelent, hanem a nemzet keresztény erkölcsének és keresztény szokásainak nevelésén keresztül adódik (*Kultúrpolitikánk irányelvei*. 1921). A kereszténység ugyanis a legteljesebb és leghatásosabb módon jeleníti meg azt az „etikai szellemet”, amely a kívánt kultúrpolitikának építő váza. Az ideális kultúrpolitikai tevékenységek zajlásával párhuzamosan tehát egy „belső lelki rekrisztianizálás” is szükséges a nemzet életében, ami magától értetődően a nem keresztény vallásúakkal szemben is biztosítaná az igazságot és a felebaráti szeretetet.

VINCZE KRISZTIÁN

ANTONIO GRAMSCI: AZ ÚJ FEJEDELEM (1977)

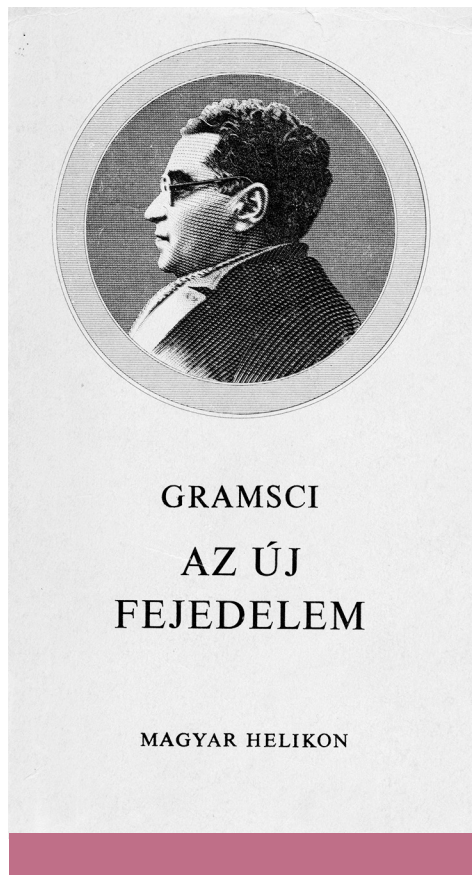
Antonio Gramscitól (1891–1937) életrajza alapján egy nemzeti-konzervatív gondolkodású ember első – és talán sokadik – látásra idegenkedik, pedig korunk progresszív *Kulturkampf*jának orvosságaként többnyire különböző vérmérsékletű jobboldaliak szoktak rá hivatkozni. A szardíniai születésű Gramsci a 20. század legnagyobb, mert legeredetibb marxista ideológusa volt, akit azonban – újabb fordulat – sokan nem fogadnak el saját táborában, mert a marxizmus legfontosabb történetfilozófiai alapvetését megfordította: nem a gazdasági alapnak adta mechanikusan az elsőbbséget, hanem *minimum* dialektikus egységben kezelte a társadalmi-kulturális „felépítménnyel”, ha nem annak alárendeltjeként. Gramsci politikai pályája teljes egészében a baloldalon telt: dolgozott újságíróként és lapszerkesztőként (*Il grido del popolo*, *Avanti!*, *L'Ordine nuovo*), részt vett a „vörös két év” (*biennio rosso*, 1919–20) torinói küzdelmeiben – támogatta a szakszervezetek politikai harcát: a gyárfoglalásokat, tüntetéseket,

munkástanácsokat – és a moszkvai Kominternben, annak olasz szekcióját vezetve, társalapítója és 1924–27 között főtítkára volt az Olasz Kommunista Pártnak, sőt a párt *L'Unità* című napilapjának címe is tőle ered, két évig pedig bent ült a római képviselőházban, venetói kommunista mandátummal. Szervezőképessége, írástehetsége és felszólalásai miatt 1926-ban letartóztatták, majd börtönbüntetésre ítélték. A vádbeszédben az állt, hogy „húsz évre meg kell szüntetnünk ennek az agynak a működését”. 1937-ben feltételesen szabadon bocsátották, s engedélyezték a nagybeteg Gramsci civil kórházban való kezelését, ám rövidesen elhunyt. Elneveztek róla partizánbrigádokat, hamvaihoz verset írt Pasolini, a nyugatnémet '68-asok mestertervét (*hosszú menetelés az intézményeken keresztül*), de a francia Új Jobboldal kulturális hadviselését (*metapolitika*) is tőle eredeztetik.

A lefogása előtti tíz évben írott cikkei, börtönben vezetett, mintegy háromezer oldalas jegyzetfolyama és az odabentről sógornőjének címzett levelei képezik azt a Gramsci-korpuszt, amelynek legtöbbit hivatkozott darabja a több kötetre rúgó, tematikusan válogatott *Börtönfüzetek* (*Quaderni del carcere*). Ennek részletei először 1944-ben láttak napvilágot, Róma felszabadulását követően, majd hat-, végül négykötetes, kritikai kiadása is megjelent (*Quaderni del carcere*. 6 köt. szerk. Felice Platone, Einaudi, Torino, 1948–51. és *Quaderni del carcere. Edizioni critica dell'Istituto Gramsci*. 4 köt. szerk. Valentino Gerratana, Einaudi, Torino, 1975). Magyar nyelven ezekből két hosszabb szemelvénygyűjtemény jelent meg (*Filozófiai írások*. ford. Rozsnyai Ervin, Kossuth, Bp. 1970; *Az új fejedelem. Jegyzetek Machiavellihez*. ford. Betlen János, Magyar Helikon, Bp. 1977), de egyéb Gramsci-szövegválogatások is készültek (*Marxizmus, kultúra, művészet. Válogatott írások*. ford. Fogarassy Miklós és ts., Kossuth, Bp. 1965; *Levelek a börtönből*. ford. Gábor György – Zsámboki Zoltán. Kossuth, Bp. 1974; *Politikai írások [1916–1926]* vál. Szabó Tibor, ford. Farkas Mária és ts., Kossuth, Bp. 1985).

Már letartóztatása előtt írott utolsó tanulmányában (*A déli kérdés néhány aspektusa*. 1926) felvetette, hogy a dél-olasz szegényparasztság és az észak-olasz munkásság összefogására és ennek a szövetségnek a megszilárdítására van szükség a fasiszmus láthatóan hosszú távra berendezkedő diktatúrája ellenében. Amint írta: „A proletariátus oly mértékben lehet vezető és uralkodó osztály, amilyen mértékben sikerül megteremteni az osztályszövetségek rendszerét”, ehhez azonban az kell, hogy 1) megszerezze a parasztság támogatását, sőt beleegyezését, 2) ezért elégtse ki annak osztályigényeit, valamint 3) szervezzen magának külön, „organikus értelmiséget” (*intellettuale organico*), ugyanis 4) „tudtán kívül hatnak rá a polgári iskola, a polgári lapok, a polgári hagyományok”. Ebből is látszik, hogy Gramsci már a börtönben keletkezett feljegyzések előtt **felismerte, hogy egy tartósan fennmaradó politikai rendszernek (osztály)kompromisszumon kell nyugodnia, amelyhez nemcsak az eltérő gazdasági igények respektálása, hanem a széles körű – leginkább kulturális természetű – konszenzus megteremtése szükséges.**

Ez a korlátolt marxista iskolát – és a nem kevésbé szűklátókörű polgári koncepciókat egyaránt – jócskán meghaladó felismerés a politikai filozófia kopernikuszi fordulatainak bizonyult, hiszen Gramsci túl azon, hogy elutasította a leninista villámháborús taktikát, amely csak puccsban és proletárdiktatúrában volt képes gondolkodni, lefektette a konszenzusteremtés hosszadalmas munkájának politikai és mi több: kulturális követelményeit. Az „új fejedelemnek” azt a kollektív erőt (pártot, mozgalmat, osztályszövetséget) nevezte, amely képes megteremteni, folyamatosan fönntartani és nemrepresszív eszközökkel nevelni-növelni a kormányzottak beleegyezését, jóváhagyását, sőt a kormányzás iránti lelkesedését. Ennek eszközei között elsőbbséget adott a nemállami

Antonio Gramsci:
Az új fejedelem (1977)

Antonio Gramsci a kulturális hegemoniáról

A [...] legfejlettebb államok [...] „polgári társadalma” igen összetett struktúrává vált, és képes ellenállni a közvetlen gazdasági tényező katasztrófával fenyegető „áttöréseinek” (válságok, depresszió stb.): a polgári társadalom felépítménye a modern háború lövészárkainak felel meg. A modern háborúban előfordult, hogy egy-egy heves tűzérési támadás látszólag az egész ellenséges védelmi rendszert szétrombolta, pedig valójában csak külső felületét verte szét, és a támadás, az előrenyomulás pillanatában a támadók még erős védelmi vonalba ütköztek. A politikában is ez történik a nagy gazdasági válságok idején. Egyedül a válság hatására az ostromló csapatok nem szerveződnek meg azonnal térben és időben, és még kevésbé tesznek szert támadó szellemre; másfelől viszont az ostromlottakon nem lesz úrrá a fejetlenség, nem hagyják el – akár rommá lőtt – védelmi állásaikat, s erejükbe és jövőjükbe vetett bizalmukat sem veszítik el.

Azt hiszem, Ilici [= V. I. Lenin] megértette, hogy a keleten [19]17-ben győzelmesen alkalmazott mozgóháborúról át kell térni az állóháborúra, hiszen nyugaton ez az egyetlen lehetséges megoldás, mert itt, mint [Pjotr Nyikolajevics] Kraszov megjegyzi, a hadseregek rövid idő alatt hatalmas mennyiségű hadianyagot képesek felhalmozni, s még lehetséges, hogy a társadalmi keretek önmagukban jól felszerelt lövészárkok-rendszerré váljanak. [...] Keleten az állam volt minden, a polgári társadalom kezdetleges és cseppfolyós volt; nyugaton az állam és a polgári társadalom között helyes arány állt fenn, és amint az állam megrendült, rögtön megmutatkozott mögötte a polgári társadalom vaskos szerkezete. Az állam csak előretolt lövészárkok volt, s mögötte erődök és kazamaták vaskos láncolata húzódott meg; ennek szilárdsága természetesen államonként változott, de éppen ezért volt szükség az egyes országok helyzetének alapos felderítésére.

A politika művészetében ugyanaz történik, mint a hadművészetben: a mozgóháború egyre inkább állóháborúvá válik, és elmondható, hogy egy állam annyira nyer meg egy háborút, amennyire aprólékosan és technikailag felkészül rá békeidőben. A modern demokráciák vaskos szerkezete – államszervezetként és a polgári életben szereplő egyesületek összességéként egyaránt – az állóháborús front állandó „lövészárkainak” és erődítményeinek felel meg a politika művészetében: ezek „részlegessé” fokozzák le a mozgás elemét, holott azelőtt ebből állt az „egész” háború.

Az állam mindig arra törekszik, hogy a civilizáció új és magasabb rendű típusait hozza létre, hogy a legszélesebb néptömegek „civilizációját” és erkölcsiségét a gazdasági termelőgépezet folytonos fejlődésének szükségleteihez igazítsa, azaz hogy fizikailag is az emberiség új típusait alakítsa ki. De hogyan tud majd minden egyes egyén beilleszkedni a kollektív emberbe, és miként érvényesül majd a nevelésnek az egyes emberekre gyakorolt nyomása úgy, hogy közben elnyerje konszenzusukat és közreműködésüket, s „szabadsággá” változtassa a szükségszerűséget és a kényszert?

Antonio Gramsci: *Az új fejedelem. Jegyzetek Machiavellihez.* Fordította: Betlen János. Magyar Helikon, Bp. 1977. 125–126., 129–130. és 158–160. oldal

struktúráknak, civil kezdeményezéseknek, művelődési intézményeknek. Amint *Az új fejedelem* cím alá rendezett Machiavelli-kommentárjaiban fogalmazott: „»Államon« nemcsak a kormánygépezetet kell érteni, hanem a »magánjellegű« »hegemonia-gépezetet«, vagyis a polgári társadalmat is. [...] Állam = politikai társadalom + polgári társadalom; vagyis kényszerrel páncélozott hegemonia.” Ifjúkori neohegelianizmusához visszatérve elkülönítette egymástól az államhoz tartozó, kényszereken alapuló „politikai társadalmat” (*società politica*) és az önkéntes társulásokból álló „polgári társadalmat” (*società civile*). Rájött, hogy az előbbihez tartozó testületek (állam, hadsereg, rendőrség, bíróság, ügyészség, iskola, pártok) meghódítása mellett legalább ennyire fontos az utóbbi szervezeteinek megszállása és a rajtuk keresztül végzett „folyamatos meggyőzés” (*persuasione continua*) tevékenysége, például az újságok, könyvek, társadalmi egyesületek segítségével. Sőt, talán még fontosabb is, hiszen a szellem világának lassú áthatása, a szívós, kitartó ideológiai munka fáradhatatlan folytatása és ezzel a társadalom kulturális napirendjének meghatározása végül az államhatalom nem frontális, hanem kerülőúton való megszerzésére képesít. „Az erő ne kerekedjék túlságosan a konszenzus fölé, sőt lehetőleg a többség konszenzusán látsszék nyugodni; e konszenzust a közvélemény úgynevezett orgánumai fejezik ki (újságok és egyesületek)” – olvashatjuk az önkéntes támogatás megszerzésének szükségességéről, amely a politikai hegemonia nem mellőzhető része.

Érzékletes példával hasonlította össze a pétervári bolsevik puccsot és az Olaszországban is elvetélt gyors hatalomátvétel kudarcát, leszűrve azt, hogy „a Keleten 1917-ben győzedelmesen alkalmazott mozgóháborúról át kell térni az állóháborúra, hiszen Nyugaton ez az egyetlen lehetséges megoldás. [...] Keleten az állam volt minden, a polgári társadalom kezdetleges és cseppfolyós volt; [de] Nyugaton az állam és a polgári társadalom között helyes arány áll fenn, és amint az állam megrendül, rögtön megmutatkozik mögötte a polgári társadalom vaskos szerkezete. Az állam itt csak előretolt lövészárkok, mögötte erődök

és kazamaták vastos láncolata húzódik meg [...] A modern demokráciák vastos szerkezete – államszervezetként és a polgári életben szereplő egyesületek összességéként egyaránt – az állóháborús front állandó »lövészárkainak« és erődítményeinek felel meg”. Ennek jegyében áll a Gramsci-stratégia, amely tehát időben elnyúló szívós kulturális lövészárkharcot jelent. Mindez hosszú távú szellemi megalapozással kezdődik, a középtávon jelentőséggel bíró ideológiai viták megnyeréséből áll és a rövidebb távú győzelmek kivívásához (nyelvpolitikai küzdelmek, sajtópolémiaiak, választások) segít hozzá. Hogy aztán mindezt egy konszenzus övezte „kulturális hegemonia” (*egemonia culturale*) tetőzze be, mint a politikai hatalom végső foglalata.

Az új fejedelemben írottak különösen a globálisan-lokálisan túlerőben lévő mediatisált elbeszélőgéppel harcban álló politikai erőknek jelenthet ma használati utasítást a kultúráért vívott harcban. Különösen, hogy **Gramsci feljegyzéseit egy eljövendő „népi-nemzeti” (*nazionale-popolare*) párt/mozgalom kialakulásának reményében írta**. De foratókönyvül szolgálhat a nemzeti/szuverenista kormányzás tartós társadalmi többségének – Gramsci szavaival élve „történelmi blokkjának” (*blocco storico*) – megteremtéséhez is. Ha az elmúlt 12 évben politikai stratégiaként működő rendszerjellemező, sőt korszakos jelentőségű építőelemeket nézzük (centrális erőtér, Nemzeti Együttműködés Rendszere, nemzeti konzultáció, „szélesen megyünk”), akkor egy olyan *nemzeti blokk* és egy hozzá tartozó *konszenzusos hegemonia* modelljére bukkanunk, melynek elméleti alapjait úgyszintén Gramsci fektette le.

BÉKÉS MÁRTON

POKOL BÉLA: MÉDIAHATALOM (1995)

A médiát negyedik hatalmi ágként szokás emlegetni, de ez a megfogalmazás némileg sántít. Ha ugyanis a médiahatalom létrejön és a politikai akaratképzésben csatornáit önálló hegemoniára tesznek szert, akkor az zárójelbe teszi a többi hatalmi ágat, s felszámolja a hatalommegosztáson alapuló rendszerek logikáját. Pokol Béla *Médiahatalom* (Windsor, Bp. 1995) című könyvében **már a '90-es évek derekán rámutatott, hogy egy médiahatalom jött létre Magyarországon, amely a kulturális hegemonia letéteményeseként strukturálisan tette lehetetlenné a parlamentarizmus elveinek érvényesítését**.

A magyarországi médiaviszonyok helyes megítéléséhez fel kell frissítenünk az emlékeinket. Kiindulópontunk a rendszerváltást követő posztkommunista átmenet alapvonása: egy (szociál)liberális hegemonia kiépülése, amelyben a magyar gazdaság és társadalom „felnyitása” nem vonta maga után a parlamentáris demokrácia széles társadalmi bázison nyugvó megszilárdítását, sőt. Ilyen feltételek között a tényleges hatalom technokraták és oligarchák szűk köreihez került, az e körök érdekeivel ellentétes kormányzás pedig lehetetlenné vált (kivívó példája ennek az Antall-kormány időszaka), a választási felhatalmazással legitimált alkotmányozás elmaradt, és a médiaviszonyok olyan képet mutattak, mintha a rendszerváltás egyáltalán nem is történt volna meg.

Ebben a helyzetben Pokol Béla két értelemben is kortársként szólal meg. Egyrészt a lezáratlan posztkommunista állapot belső anatómiáját nyújtja az események és tendenciák egyidejű elemzésével, másrészt olyan előrejelzésekkel él és olyan megállapításokat tesz, amelyek a '90-es években még értetlenkedést és ellenkezést váltottak ki, ma viszont evidenciának számítanak. A *Média-hatalom* tehát gondolati hidat képez a '90-es évek és a 2010-es évek között; e két hídfőn feliratokat látunk: az egyik oldalon a szabaddemokrata médiaértelmiség és a posztkommunista-liberális szövetség félelmetesen hatékony hegemoniakísérletét rögzíti egy emléktábla, a másik hídfőn pedig ez áll: a nemzeti tábor politikai megszervezése – ami az előbbi alternatíváját képviseli. Pokol Béla tehát nemcsak a médiahatalom viszonyait írja le a '90-es években, hanem előrevetíti azt is, hogy az (akkor) uralkodó viszonyokban mi hozhat döntő változást. Előrejelzése több évtized távlatából visszatekintve megdöbbentően pontosnak bizonyult.

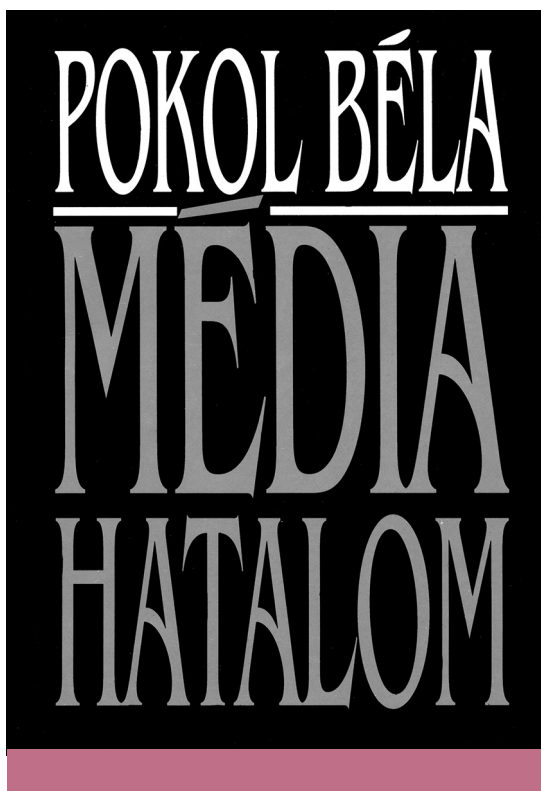
A posztkommunista–liberális elitszövetség teremtette hegemonia a rendszerváltást követően nemcsak a jobboldal győzelmét nehezítette meg, hanem gyakorlatilag ellehetetlenítette a jobboldali gondolkodást is. Strukturális akadályokat támasztott vele szemben a médiában és olyan mértékben sajátította ki a társadalmi presztízs újratermelésének színtereit, hogy ezzel marginalizálta a jobboldali értelmiséget, és arra kényszerítette a jobboldalt, hogy a kommunizmus idejéből örökölt elméletellenes alapérzetét hatványozottan érvényesítse, az egyetemi világtól és a médiától elfordulva a civil társadalom egy meghatározó tömbje és a politika között törekedjen szövetségre tehát a nemzeti

tábor, így a rendszerváltó generáció jobbra orientálódó politikusai között keresse az összefogás lehetőségét. Pokol Béla szerint a '90-es éveket meghatározó (és az azt követő évtizedre is kiterjedő) balliberális médiahegemoniával szemben a jobboldal kénytelen volt (a '90-es évek perspektívájához visszatérve: *kénytelen lesz*) egy hatásos politikai ellenhegemonia kiépítésére, amelynek alapja a világosan meghatározott és öntudatos nemzeti tábor. A szerző ezzel kapcsolatban kimond egy törvényszerűséget, amit azóta csak még jobban igazoltak a politikai egyesülések és konfliktusok mintázatai. Azért nem tekinthetünk el a nemzeti tábor megnevezéstől – írja –, „mert az ezt keresztbe szelő pártszerveződések minduntalan belülről szakadnak szét a nemzeti probléma dilemmái miatt nemzeti szárnyra és ellenzőikre”. Ez az oka annak, hogy a rendszerváltás után magát elsősorban polgári erők szövetségéként meghatározó jobbközép a mérsékelt nemzeti erők összefogására kezdett törekedni. Ha ez a stratégia sikertelennek bizonyult volna, úgy feltehetően ma is a posztkommunista–liberális elitszövetség alkotta hegemonia viszonyai közt élnénk.

A '90-es éveknek a médiahatalom által túsul ejtett kormányzat volt a fő jellemzője, illetve az oligarchikus elitek által bekerített és saját birtokként kezelt politikai diskurzusok. Mindennek utóhatásai és újabb alakváltozatai ma is velünk élnek. Pokol Béla szerint „a médiahatalom ilyen monolit tömbjével szemben a kormányzati

hatalomnak semmi esélye nincs. A választásokon nyert kormányzati hatalom semmivé válik, ha nem nyeri meg a médiahatalom mögött álló politikuscsoportokat”. Egy 1994-ben megjelent, a kötetben is szereplő szövegében (*A politikai hatalom két forrása*) a szerző még a jövőre nyitott kérdésként elemzi a médiahatalom jelentette kockázatokat. Mint írja: „Nincs nagyobb veszély a parlamenti demokrácia alapelveire és intézményeire nézve ma Magyarországon, mint a médiahatalom kiteljesedése.”

A *Médiahatalom* Pokol Béla legközérthetőbb s egyben leginkább politikai jellegű is öltő munkája. Szerzőnk itt is ugyanazt a társadalomelméleti és filozófiai elemzési keretet használja, mint tanulmányaiban: nagyrészt Niklas Luhmann rendszerelméletére támaszkodik és a társadalmi alrendszerek különfejlődését tartja a kései modernitás egyik legfontosabb jellegzetességének. Emellett a médiában megkövülő hegemoniastruktúrák vizsgálatakor Helmut Schelsky hatása is kitapintható a szövegben. Egy másik német szociológus, hasonlóan megkerülhetetlen és széles körben vitatott, akár csak Luhmann! Nem önreferenciálisan tudományos művekről van szó – hogy rögtön egy luhmanni megfogalmazással éljünk –, hiszen az említett szerzők életműve egyaránt **közelről érinti a médiahatalom hús-vér realitásait, melyekre Magyarországon egyedül Pokol Béla világitott rá** hasonló érzékenységgel. Luhmann a társadalmi alrendszerek differenciálódását (Niklas Luhmann: *Bevezetés a rendszerelméletbe*. ford. Brunzel Balázs, Gondolat, Bp. 2006) és a média társadalmi befolyását térképezte föl (Niklas Luhmann: *A tömegmédiá valósága*. ford. Berényi Gábor, AKTI–Gondolat, Bp. 2008), míg Schelsky a médiaértelmiségre jellemző mentalitással kapcsolatban alkotott klasszikus és az érintettek körében kellően

Pokol Béla:
Médiahatalom (1995)

felháborító művet (Helmut Schelsky: *Die Arbeit tun die anderen. Klassenkampf und Priesterherrschaft der Intellektuellen*. Westdeutscher Verlag, Opladen, 1975). Pokol Béla elemzései tehát vaskos szociológiai bázison nyugszanak, s miközben elméleti igényük kétségbevonhatatlan, szerzőnk a határozott politikai következtetések levonásától sem riad vissza.

A következtetések ma is érvényesek, és a jelenleg zajló metapolitikai folyamatok megértéséhez is hozzájárulnak, hiszen a médiahatalom súlyos károkat szenvedett ugyan, de egy magasabb szinten újraszerveződött és globális pozícióból üresíti ki a parlamentáris demokrácia működését. A médiumok állami, illetve kormányzati függő helyzetét ez a helyzet tovább erősíti: a hirdetési piac globális és nemzeti szinten jelen lévő aránytalanságai kényszerhelyzetet hoznak létre. Bár a 2010-es évek a részleges differenciálódást és a korunkra jellemző új közlésformák elterjedését is hozták a médiában, ezzel párhuzamosan ismét előállt a kiinduló probléma. Médiahatalom ma is létezik, csak most már egy globális oligarchia kezében összpontosul, így a szabályozás legfeljebb a magyar ellenhegemonia-törekvéseket hozhatja előnyösebb helyzetbe, a globális médiahatalom megtörésére egyelőre nincsenek kilátások. A közösségi médiaplatformok és a keresőszolgáltatások üzemeltetői jelen állás szerint nem csupán a hirdetési piacot uralják, de közvetlen ideológiai kontrollt is érvényesíthetnek és saját nyelvpolitikai törekvéseket irányozhatnak elő, ezért Pokol Béla catói hangütésű konklúziója ma is érvényes: „a médiahatalmat pedig szét kell rombolni”!

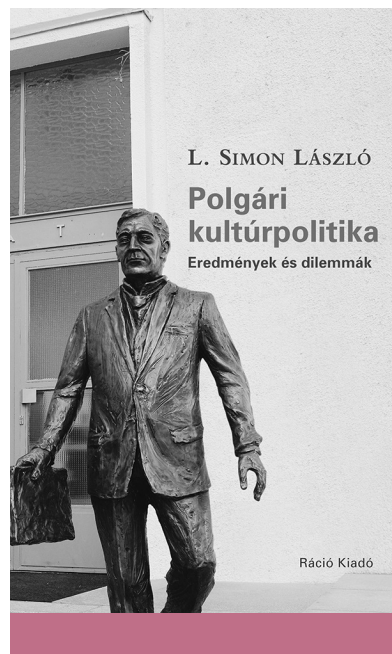
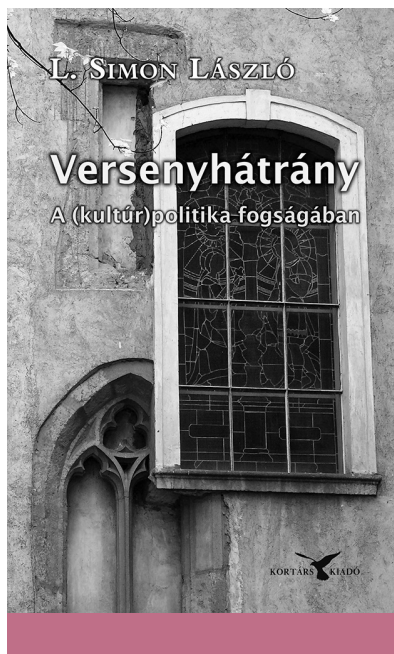
CZOPF ÁRON

L. SIMON LÁSZLÓ KULTÚRPOLITIKAI TRILÓGIÁJA

Szent Pál apostol is megírta a korinthusiaknak, hogy rész szerint való bennünk az ismeret (1Kor 13,9). Így hát nem tudhatjuk, milyen csatornán követi kis hazánk sorsát Magyarország utolsó igazán nagyformátumú kultúrpolitikusa, az 1922 és 1931 között regnáló vallás- és közoktatásügyi miniszter, gróf Klebelsberg Kunó, aki – amint azt a tomboló közoktatási katasztrófára pillantva némi gyomortáji diszkomforttal megjegyezhetjük – egyben hazánk utolsó kompetens oktatáspolitikusa is volt. Azt viszont biztonsággal tudhatjuk, hogy Klebelsberg éleslátó cvikkere nem az enyészeté lett – bejelentkezett rá ugyanis L. Simon László író–költő, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, aki kultúrateremtő kultúrpolitikusként eltöltött húsz évének tanulságait háromkötetes kultúrpolitikai sorozatban adta közre *Versenyhátrány* (2007), *A római szekér* (2010) és *Polgári kultúrpolitika* (2014) címen (az első a Kortárs, az utóbbi kettő a Ráció Kiadónál jelent meg).

L. Simon minduntalan a klebelsbergi örökséghez nyúl vissza, s az első két kötetben még ellenzékéből kárhóztatja a Bozóki András és Hiller István kultuszminiszterek fémjelezte balliberális kultúrpolitikát a „nagyformátumú, koncepciózus, erőteljes érdekérvényesítésre képes kultúrpolitikuskok” hiánya miatt, buzdítva őket az irodalomipar üzleti logikájában elsikkadó magyar alkotások felkarolására, hogy ne kiszervező-racionalizáló-elsorvasztó „technokraták”, hanem méltó Klebelsberg-utódok legyenek. A *Polgári kultúrpolitikában* – már kormányról – aztán ismét Klebelsberg-től merít muníciót, általa fogalmazza meg saját misszióját: „nem azt kell átvenni, beemelni a mai döntéshozatalba, ami rosszul értelmezett kurzusépítéshez vezet, hanem azt, ami úgy bír társadalmat formáló, nemzeti identitást megőrző erővel, hogy mindeközben kortárs, korszerű és előremutató”. Mindezt úgy, hogy nagy elődjével együtt látja: „nincs időnk”, nem lehet generációk mulasztásait egyszerre helyrehozni, pláne nem a kultúrpolitikában, amelyről már Horthy Miklós minisztere is leírta, hogy „mindig egy nemzedékkel előbbre dolgozik”, kudarcai és sikerei is csak az azt művelők gyermekei számára válnak nyilvánvalóvá.

A volt államtitkár leszámol a megszüpítő messzeséggel, amely bő évtizednyi jobboldali kormányzás alatt kitermelte a kultúrharcos jobboldal–toleráns baloldal hamis kultúrpolitikai dichotómiáját: L. Simon ott volt, amikor Hiller erőszakos fellépésével tönkretette Magyarország szereplését a 2007-es cannes-i

L. Simon László trilógiája:
Versenyhátrány (2007),
A római szekér (2010),
Polgári kultúrpolitika (2014)

filmfesztiválon, ott volt Monok István botrányos leváltásánál az Országos Széchényi Könyvtár éléről, ott volt, amikor Hiller és a Nemzeti Kulturális Alap elkezdtek a 2006 után zömmel jobboldalivá vált vidéki városok kulturális intézményeinek kivéreztetését, vidéki kulturális támogatásnak elszámolva fővárosi társulatok vidéki hahnijainak dotálását, de ott volt akkor is, amikor a pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekthez kapcsolódó beruházások szocialista menedzsmentjét „Magyarország gazdasági és erkölcsi válságának tükörképéként” hordta le a sárga földig a *Die Welt*. És egyik alkalommal sem átalott pennát ragadni – olvasói mindezen események krónikáját megtalálják nála, mementóul önkárhoztató napokra.

De aki a jobboldali kultúrpolitikai kurzus(ok) önkritikus számvetésére kíváncsi, az sem áll fel üres batyuval a trilógia mellől – sem a 2010-es fülkeforradalmat megelőző, sem az azt követő időszakra vonatkozóan. A kultúrpolitika kiváló lakmuspapír, zsíros televényén sokszor előbb szárba szökkennek a „nagypolitika” későbbi fontos trendjei – így például a kultúrpolitika fonalát követve már jóval 2010 előtt a Fideszhez találhattak volna „a vidéki szocialista szavazótábor nemzeti érzésű, hagyományápoló, a pénzvilág és a globalizáció személytelen üzleti logikáját elutasító tagjai”, akik helyett a jobboldal hajdan inkább a ma is legfeljebb néhány tucat volt kormánytagból álló „kiábrándult fideszes értelmiség” korabeli pandantjaival, Pozsgay Imrével, Szűrös Mátyással és Csintalan Sándorral foglalkozott. A második kötetben L. Simon Illyés Gyulától kölcsönzi a kultúrpolitika mennyiségi sikerképletét a címadó „római szekér” alakjában: „két kereke van, az egyik a közéleti, a politikai, a másik a szellemi élet. Akkor jó, ha az együtt működik”, az pedig nem kívánatos, ha „a politika beszél úgy, mintha ő tudná jobban, mi az irodalom; vagy a szellemi élet úgy, mintha jobban tudná a politikát”. Mindkét végletet megmutatja tehát Illyés nyomán L. Simon – úgy a humánértelmiség kétharmados vereségekhez vezető gögös mindentudását, mint a művészi kreativitást megfojtó központi kultúrharcot. Nem véletlenül kap jelentős szerepet a műben Orbán Viktor méltatlanul elfeledett 2009-es költői beszédének elemzése, melyben a kormányzásra készülő Fidesz-elnök rámutatott a hazai kulturális békétlenség rákfenéjére: arra, hogy az elitközönség reflexszerűen politikai hovatartozás szerint ítél meg szerzőket és műveket, sőt a jelenkor politikai logikáját, értékrendjeit akár Wass Albertig visszamenőleg is érvényesíti.

Konzervatív gondolkodótól nem idegen L. Simon logikai szövete, melyben az inspiráció Klebelsberg-től, a nyers problémafelvetés Illyéstől, a pontos diagnózissal egybekötött megoldás pedig Babbitstól származik. A szerző szerint a polgári kultúrpolitika maximumterve a babitsi kettősségből – „az egyik a nemzeti

vonások konzervatív megőrzésére és kifejezésére törekvő, minden nyugati hatástól dacosan elzárkózó; a másik ezt az elzárkózást megvető és gúnyoló, európai minták szerint forradalmian újító” (Babits Mihály) – képzett szintézis: „A mai európai, illetve globális politikai térben csak azoknak a lokális kultúráknak van esélyük a megerősödére és a fennmaradásra, amelyekben a hagyományápolás, a tradíció őrzése, valamint az újítás, a kísérletezés, az útkeresés nem egymást kizáró fogalmak.” 2022-ből visszanezve különösen is nehéz tehernek tűnik az e maximából levont személyi konzekvencia: „Magyarországon egy elit van, ez a magyar elit viszont rendkívüli módon tagolt, és vannak olyan csoportjai, amelyek politikai, esztétikai és egyéb szempontok mentén kibékíthetetlen ellentétben állnak egymással, gyakorlatilag már-már kommunikációképtelenek. De nincs két elit.” S miközben L. Simon a fő hadszíntéren Babitsot szintetizálja, **bőven szolgál a kötetekben a magyar konzervativizmus kultúrpolitikai lábának rég esedékes felépítéséhez értékkel, távlatlaltal és kritikával.**

A trilógia máig – évtizedes kora ellenére – legérvényesebb része azonban a második kötetben található *Oktatásügy és politikai kultúra* című esszé, melyet e helyről külön is ajánlunk az olvasók szíves figyelmébe, bízván abban, hogy a konzervatív közönség számára a jelennél fontosabb a múltból is építkező jövő. L. Simon Bibó Istvánt idézve mutat rá arra, hogy a harmadik Magyar Köztársaság minden kormányának vállát ólomsúllyal nyomó, harminckét éve elhanyagolt oktatásügy, „ahol az iskolai végzettség sáncai mögé elbújt beteg társadalmi szelekciós szerkezetünket sarkaiból ki kell fordítanunk”, ahol a bibói „elgyáult, lezüllesztett, előítéletektől terhelt, mégis mindenben megbizonytalanodott, tehát végeredményben a jövő számára használhatatlan mai nemzedék” utódait nálunknál jobbakká formálhatjuk. L. Simon e módfelett értékes írásában olyan célokat mond ki, melyek a kultúrpolitika eme válságterületén vezércsillagul szolgálhatnak a történelmi felhatalmazást kapott új kormányoknak: hogy az iskolában folyjon nevelés, ne csak oktatás, hogy a diák és tanulmányai közötti kapcsolat ne kényszereszerű legyen, hanem alázatos és akaratlagos, hogy a tanár megfelelő társadalmi presztízs birtokában igenis legyen példa is, s hogy valódi szakfelügyelet nélkül minőség nincs, és nem is lesz soha.

Ahogy a kultúra maga, úgy L. Simon László kultúrpolitikai trilógiája is ezer dolgot ölel fel, úgy színházat, könyvtárat, múzeumot, népművelést, digitalizációt, mint oktatást, hatalmpolitikát és nemzettudatot. L. Simon előbbiekhöz szakpolitikusként értő, utóbbiakról konzervatív gondolkodóként jártas szerzőként kínálja fel olvasóinak két évtized szellemi gyümölcsét három kötetben, s bő kézzel mér hozzá az általa nagy elődöktől nyert javakból. Bizton állíthatjuk tehát: gazdagabban teszi le könyveit a rájuk időt szánó olvasó, mint ahogy őket magához vette.

KOHÁN MÁTYÁS

BÉKÉS MÁRTON: KULTURÁLIS HADVISELÉS (2020)

Minden kultúra és a kultúra minden – ez a tézis jelenti a kiindulópontját Békés Márton történész, a XXI. Század Intézet igazgatója *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata* (Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2020) című könyvének, amely egyszerre tekinthető a kulturális hegemonia múltjára vonatkozó (eszme)történeti összefoglalónak és valódi stratégiai kézikönyvnek, amely **kijelöli az irányt egy konzervatív kulturális forradalom számára.**

A kultúra szféráját a politikusok az elmúlt évszázadokban rendre alábecsülték: a materializmus baloldali és liberális képviselői gyakran csupán „felépítményt” láttak benne, amelyet a gazdasági és társadalmi „alap” határoz meg, de a jobboldaliak sem fordítottak kellő figyelmet kulturális háttérük megőrzésére. A szerző szerint ez tévedés, sőt stratégiai hiba, hiszen a látható politikai hatalom mögötti kulturális hatalom, amelynek „eszközeibe belefoglaltatik a nyelvhasználat, az intellektuális erőfeszítés, a hagyományok ereje, a művelődés egész rendszere és a szimbolikus szféra”, természetéből fakadóan „az állam egészét átszövi, a társadalom szövetét áthatja, indirekt módon befolyásolja

Békes Márton:
Kulturális hadviselés (2020)
(Terror Háza Múzeum,
Kékesi Donát felvétele)

a konkrét politikai hatalmat és hatást gyakorol a gazdaságra is”. Így egy adott politikai rendszer tartóssága végső soron azon múlik, mennyire tudja uralni a kultúra szféráját, azaz: képes-e kulturális korszakot teremteni.

Némiképp meglepő módon a kulturális hatalom fontosságát elsők között egy baloldali(nak tekintett) gondolkodó, Antonio Gramsci, az Olasz Kommunista Párt ikonja és a fasiszta börtönök foglya ismerte fel, ő alkotott e tézisből cselekvési programot. Békes azonban megkérdőjelezi, hogy Gramsci mennyire tekinthető még egyáltalán marxistának, hiszen a feje tetejére állította a marxi gazdasági alap–kulturális felépítmény sémát (vagy úgy is fogalmazhatunk, hogy talpára állította a Marx által fejtetőre állított hegeli gondolatot, visszahelyezve jogaiba a *Geist*et), és a kultúra elsődlegességét hirdette a hosszú távú forradalom sikeressége szempontjából. Gramsci nézetei számos jobboldali gondolkodót ihlettek meg az elmúlt fél évszázadban, ahogyan az ellenkező irányban Carl Schmitt is egy sor baloldali gondolkodót inspirált, kettejük találkozásából pedig Békes szerint kiolvasható a globalizáció neoliberális politikai és kulturális gyakorlatával szembeni győzelem képlete, mondván: Gramsci + Schmitt = győzelem.

Az elmúlt évtizedekben a gyakorlatban balról alkalmazták sikerrel Gramsci módszereit, és építették fel egy neoliberális kulturális hegemoniát. Ma azonban Gramsci elméletét Békes szerint éppen ennek a neoliberális hegemoniának a megtörésére használhatjuk, pontosabban ennek megtörésére *kell* használnunk, immár jobbról. A II. világháború után a nyugati világban egy olyan folyamat láthatunk kibontakozni, amelyet Békes a nyugatnémet újbaldali diákvezér, Rudi Dutschke nyomán a „hosszú menetelés az intézményeken keresztül” kifejezéssel ír le. Felismerve a kulturális hatalomról fentebb leírtakat, egyes baloldali gondolkodók arra jutottak, hogy világnézetük sikerének kulcsa a kulturális intézmények fokozatos megszállásában és átformálásában rejlik, és a forradalom frontját a közvetlen gazdasági és politikai ellentétek területéről a kultúra szfé-

rájába helyezték át. E folyamat szimbolikus esztendeje 1968 volt, amely az azt megelőző időszak tendenciáinak kicsúcsosodása volt. Az egyetemek és kollégiumok fizikai elfoglalása a diáklázadások során mintegy bevezetője volt annak a „hosszú menetelésnek”, amely során a szélsőbaloldali, Marx, Marcuse és Mao könyveit bújók, terroristákkal is kokettáló diákokból évtizedekkel később a nyugati világ vezető kulturális intézményeinek mértékadó professzorai, tanészékvezetői, lapszerkesztői s nem utolsósorban politikai vezetői lettek. Az ezredfordulót megelőző évtizedben már szemmel láthatóvá vált az egykori újbalos aktivisták és kulturális forradalmárok részvétele a Nyugat politikai életében, marginális lázadókból jelentős országok és nemzetközi szervezetek vezetőivé, *A tőke* olvasóiból a Tőke kiszolgálóivá lettek – olvassuk.

Békés könyvének függeléke tárgyalja e folyamat magyarországi lecsapódását, amely a vasfüggönyön innen és túl elhelyezkedő világok mégoly eltérő politikai fejlődése ellenére is meglepő hasonlóságokat mutat. A magyarországi kommunista rendszer belső ellenzékének számító újbaloldali, a Lukács-féle „tisza” marxizmus és néha a maoizmus felé forduló értelmiségiek a ’80-as években az állampárt reformokat támogató technokratáinak partnerei lettek. A rendszerváltoztatás küszöbén a Marxtól és Lukácstól a nyugati liberalizmus felé forduló értelmiség és a szocializmus reformjától a neoliberalis gazdasági elképzelésekig jutó technokraták szövetségre léptek, amelyet Békés szerint az tett lehetővé, hogy ideológiailag végső soron mindkettő a „reform” fogalma által kijelölt kereteken belül helyezkedett el. Ez a – Tőkés Rudolf és G. Fodor Gábor után – „reformpárti ideológiai kontinuumnak” nevezhető belső mag a „Rákosi-diktatúrát követő »új szakasztól« kezdve a Kádár-rendszer »mechanizmusreformján« és a ’80-as évek kórusban előadott reformdiskurzusán keresztül egészen a nagyszabású [gyurcsányi] »országreformig« ível, ezzel képezve meg a kommunizmus–posztkommunizmus közös testének ideológiai gerincoszlopát.” Az ideológiai kontinuitást a családi és baráti kapcsolatok révén erős személyi kontinuitás támasztotta meg, és ezeket együtt szemlélve már-már azt mondhatjuk, hogy nem a kommunista rendszer „demokratikus ellenzékének” szerepében pózoló SZDSZ és a kommunista utódpárt MSZP 1994-es szövetsége a meglepő, hanem annak elmaradása lett volna az. A minduntalan saját szakértelmükre és valamilyen külső, követendő minta által fémjelzett progresszióra hivatkozó értelmiségiek, egyszerre kihasználva a rendszer belső köreihez való tartozás előnyeit és közben annak bírálatával lépve fel, már a rendszerváltoztatást megelőzően elkezdték kulturális hegemoniájuk kialakítását, amelyet 1989-et követően tovább növeltek és egy időre politikai hatalommá is tudtak konvertálni. Békés szerint csupán a 2010 után végrehajtott változások következtében vált lehetségessé a húsz évig tartó posztkommunista korszak lezárása és egy új, konzervatív korszak kialakítása.

A Kulturális hadviselés nem csupán történelmi tabló a kulturális hegemoniaküzdelmekről, de cselekvési útmutató is egy konzervatív kulturális forradalom számára. A könyv fejezetei azokra a kérdésekre keresik a választ, hogy mi a cél, mivel érjük el, mikor tegyük s mit tegyünk? Röviden összefoglalva: mivel Magyarországon konzerválni legfeljebb a posztkommunista rendszer maradványait lehetett volna, és mivel a hagyományos értékek folytonosságát az 1945 utáni időszak megtörte, ezért a feladat olyan, a legősibb értékekre épülő új értékek megteremtése, amelyek megőrzésre érdemesek. Ezek az értékek nem valamilyen utópia kergetését jelentik, a jobboldal ugyanis a valóságból indul ki, elfogadja a természet rendje által kialakított egyenlőtlenségeket, különbségeket, jövőképét pedig a múltból eredő tanulságok alapozzák meg. Késlekedésre márpedig nincs idő, egy háborúban ugyanis az veszít, aki elveszti a kezdeményezés képességét. Saját intézményekre, saját kánonra, saját nyelvre van szükségünk, mert akit az ellenfél a maga pályáján történő játékokra kényszerít – szintén veszít. Ez hosszú távú feladat, ami türelmet igényel, ennek elmulasztása esetén azonban szinte garantált a kudarc. A könyv szerint „a legfőbb célkitűzés a hatalom (kormányzati munka) és a szellem (kulturális munka) területén nem lehet más, mint a politikai súlypont hosszú távú jobbra helyezése és a konzervatív kulturális mérce megteremtése.”

KOSZTUR ANDRÁS